

The analysis of information was carried out not only by territorial division, but also according to the age categories of the survey participants and the type of settlements in which they live. Authors define the notion “identification” as an integral characteristic of a person who manifests themselves in recognition of their uniqueness on the one hand, and a sense of belonging to a particular community on the other hand. Regional identification is a hierarchical level of territoriality, and within the scope of this study is defined as an individual's identification of their belonging to a particular administrative-territorial or historical-geographical region.

The low level of regional identification of the Sumy region's population makes it possible to consider it a politically stable region, not prone to separatism, which is important for ensuring the territorial integrity of Ukraine in its north-eastern part. At the same time, this fact is the basis for a more detailed study of the features of its region within the scope of all-Ukrainian geography and history, creating its positive image among other regions, introducing European traditions of self-government, etc.

Keywords: regional identification, markers of territorial identification, self-identification, civic values.

УДК 911.3:314.151(477)

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.3746012

Логвинова М.О.

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Дана стаття представляє собою аналіз частини комплексного суспільно-географічного дослідження внутрішнього переміщення населення в Україні. Проаналізовано динаміку чисельності внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з грудня 2015 по вересень 2019 рр. у розрізі регіонів України. Виділено регіони з найбільшою та найменшою чисельністю ВПО, часткою ВПО в регіоні від загальної чисельності ВПО в Україні, темпами приросту (скорочення) чисельності ВПО у порівнянні з попереднім роком, навантаженням ВПО на 1000 осіб наявного населення регіону. Визначено закономірності розміщення ВПО в Україні та чинники, які є позитивними та негативними для розміщення переселенців у різних регіонах. Проведений суспільно-географічний аналіз просторового розподілу ВПО характеризує масштаби вимушеного внутрішнього переміщення населення в Україні, виступає підґрунтям для визначення впливу вимушених міграцій на соціально-економічний розвиток приймаючих регіонів, а також є основою для реалізації відповідних заходів органами місцевої влади щодо покращення становища переселенців.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи (ВПО), вимушена міграція, переселенці, внутрішнє переміщення населення.

Постановка проблеми. З вимушеними мігрантами внаслідок воєнного конфлікту та іноземної окупації українське суспільство стикнулося вперше у

Логвинова М.О., 2020.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

Article Info: Received: February 20, 2020;

Final revision: April 8, 2020; Accepted: April 18, 2020.

2014 році. Рятуючи власне життя та життя своїх рідних, внутрішньо переміщені особи зі Сходу України та Автономної Республіки Крим (АРК) були вимушені залишати місця свого попереднього проживання та перебувати у родичів або знайомих. Переважна більшість такого населення потребувала допомоги держави через втрату роботи, житла, засобів існування. Відтак почалися масові переміщення населення зі Сходу України та АРК у найближчі до зони воєнних дій регіони, а згодом і до інших регіонів України. Виникло багато питань як для переселенців, так і для місцевих громад. Внаслідок цього актуальним залишається питання виявлення територіальних диспропорцій розміщення ВПО, регіонів найбільш та найменш привабливих для переселенців, що дозволить виявити реальні масштаби вимушеного внутрішнього переселення в Україні, а також прийняти відповідні регіональні стратегії щодо покращення становища даної категорії мігрантів та їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, приймаючих таких мігрантів. Саме тому нами проведений комплексний просторово-часовий аналіз розміщення ВПО з позицій суспільної географії, що є підґрунтям для виявлення впливу ВПО на соціально-економічний розвиток регіону та місцеве населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки проблема вимушених міграцій в Україні виникла у 2014 році внаслідок загострення воєнного конфлікту на Донбасі та анексії АРК, внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів ще недостатньо досліджена суспільними географами. Вимушені міграції в Україні з окремих позицій вивчали В. Смаль (особливості розселення та взаємодії ВПО з місцевими громадами), Д. Мальчикова (наслідки вимушених міграцій, зміна зайнятості ВПО), Л. Немиць, Н. Гусєва, М. Логвинова, Ю. Кандиба, Л. Ключко (просторово-часові особливості внутрішнього переміщення населення у Харківській області), Л. Немиць, Н. Гусєва, К. Сегіда, О. Крайнюков, М. Логвинова, О. Суптело (проблеми ВПО України та шляхи їх вирішення, особливості інтеграції ВПО у приймаючі громади), С. Пугач (територіальні особливості вимушених міграцій у Волинській області). Детального та комплексного суспільно-географічного аналізу потребують питання розселення та розміщення ВПО, їх впливу на приймаючі регіони тощо.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є проведення суспільно-географічного аналізу розміщення внутрішньо переміщених осіб в Україні. Відповідно до мети роботи були поставлені наступні завдання: розглянути динамічні особливості ВПО з 2015 по 2019 рр., визначити регіональні особливості розміщення ВПО у грудні 2015, грудні 2017 та вересні 2019 рр., виявити тенденції та закономірності зміни чисельності ВПО в Україні.

Виклад основного матеріалу. Просторовий аналіз розміщення внутрішньо переміщених осіб свідчить про асиметричність розселення ВПО та їх нерів-

номірне розміщення, що призводить до певного навантаження на приймаючі громади, місцеві ринки праці, соціальну сферу тощо. Регіональний аналіз розміщення ВПО за 2015 рік підтверджує, що найбільша кількість переселенців із Донбасу та їх частка від загальної чисельності ВПО в Україні обернено пропорційна віддаленості від так званої зони ОРДЛО (Окремих районів Донецької та Луганської областей). Регіонами з високою питомою вагою ВПО є області, які територіально близькі до попереднього місця проживання та найбільш економічно розвинені області, у яких є можливості для працевлаштування та оренди житла [1].

Станом на кінець 2015 року найбільше ВПО проживало в Донецькій (631 тис. осіб, 38,6 % від їх загальної чисельності), Луганській (242 тис. осіб або 14 %), Харківській (206 тис. осіб або 12,6 %), Дніпропетровській (77 тис. осіб або 4,7 %) областях та м. Києві (120 тис. осіб або 7,4 %) (рис. 1).

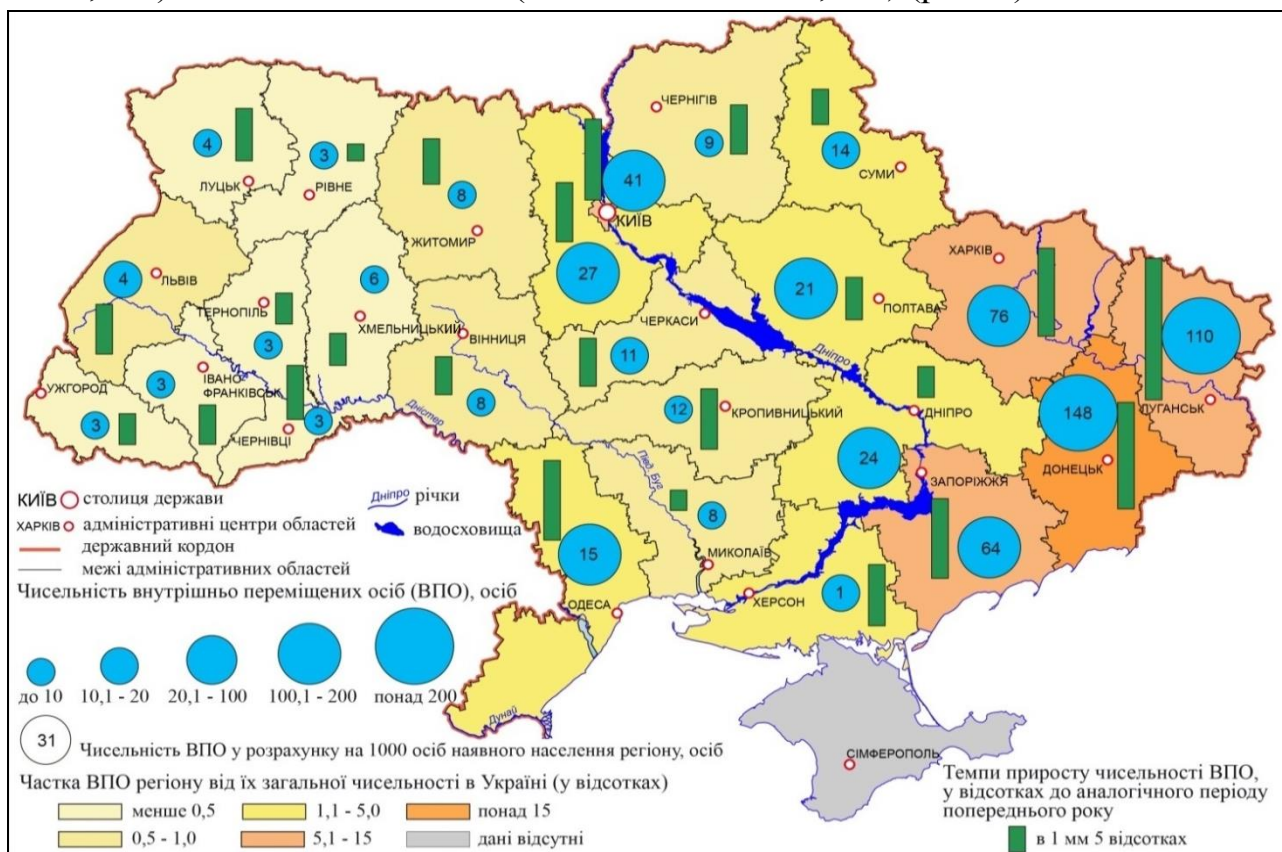

Рис. 1. Просторово-часові особливості ВПО України станом на грудень 2015 р. (побудовано автором за даними Міністерства соціальної політики України)

Такий розподіл чисельності ВПО обумовлений можливостями збереження трудових відносин з підприємствами та організаціями, які переїхали з зони воєнних дій на підконтрольну Україною територію, не втрачаючи місце роботи, збереженням свого соціально-професійного, культурного становища та способу життя, наданням допомоги у пошуку житла, можливістю залишитися у родичів та знайомих, завдяки чому легше адаптуватись до нових умов [2]. Велика чисе-

льність ВПО у Луганській, Донецькій, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській областях, перш за все, за рахунок пенсіонерів, обумовлена спрощеною процедурою реєстрації та можливістю «пенсійного туризму» – закономірних переміщень населення, які фактично проживають на тимчасово окупованих територіях з метою отримання пенсій та інших соціальних виплат на території, підконтрольній українському уряду [3, 5].

Вибір одних регіонів для розміщення ВПО та практично повне ігнорування інших чинить неабияке навантаження на місцеве населення, регіональні ринки праці, заклади дошкільної, середньої та вищої освіти, управління соціального забезпечення та захисту населення, медичні установи, об'єкти банківської сфери тощо. Найбільше навантаження ВПО у розрахунку на 1000 осіб місцевого населення відзначається у наступних областях: Донецькій (148 осіб), Луганській (110 осіб), Харківській (76 осіб), Запорізькій (64 особи), м. Києві (42 особи), Київській (27 осіб), Дніпропетровській (24 особи), Полтавській (21 особа) [4].

Слід зауважити, що ВПО надають більшу перевагу містам, ніж сільській місцевості, що пов'язано з багатьма причинами. Вимушені переселенці обирають великі промислово розвинені обласні центри – Київ, Харків, Дніпро, Одесу, Запоріжжя, Львів з розвинутими ринками праці, великими можливостями з пошуку житла та працевлаштування, розвиненою інфраструктурою. Крім того, за рахунок ВПО значно зросла чисельність населення «нових» адміністративних центрів Донецької та Луганської областей – м. Краматорськ та Сєверодонецьк [1, 6].

Найменша чисельність ВПО у 2015 році спостерігалась у західних областях України – Тернопільській (2 700 осіб або 0,17 % від їх загальної чисельності), Чернівецькій (3 110 осіб або 0,19 %), Рівненській (3 146 осіб або 0,19 %), Закарпатській (3 450 осіб або 0,21 %), Волинській (4 008 осіб або 0,25 %), Івано-Франківській (4 036 осіб або 0,25 %). Це пов'язано, зокрема, з віддаленістю від зони воєнних дій, більш низьким рівнем економічного розвитку даних областей та переважною сільськогосподарською спеціалізацією, етнокультурними особливостями розвитку тощо. У Херсонській (1 особа) та низці західноукраїнських областей відповідно найменше навантаження ВПО на 1000 осіб місцевого населення: Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій (3 особи), Волинській (4 особи), Львівській (5 осіб).

Зміна чисельності ВПО за регіонами України станом на кінець 2017 року представлена на рис. 2. Так, за період грудень 2015-грудень 2017 рр. дещо змінилась привабливість регіонів для розміщення ВПО. Відповідно до цього, збільшилась чисельність ВПО у наступних регіонах: Луганській (на 54003 особи), Київській (на 14268 осіб), Одеській (на 2576 осіб), Львівській (на 1004 особи), Вінницькій (на 1994 особи), Херсонській (на 109 осіб), Рівненській (на 90 осіб)

областях та м. Києві (на 37016 осіб). Привабливість даних областей для проживання ВПО пояснюється впровадженням регіональних програм підтримки внутрішньо переміщених осіб, допомогою у пошуку роботи та житла, широкими можливостями професійної реалізації [6].

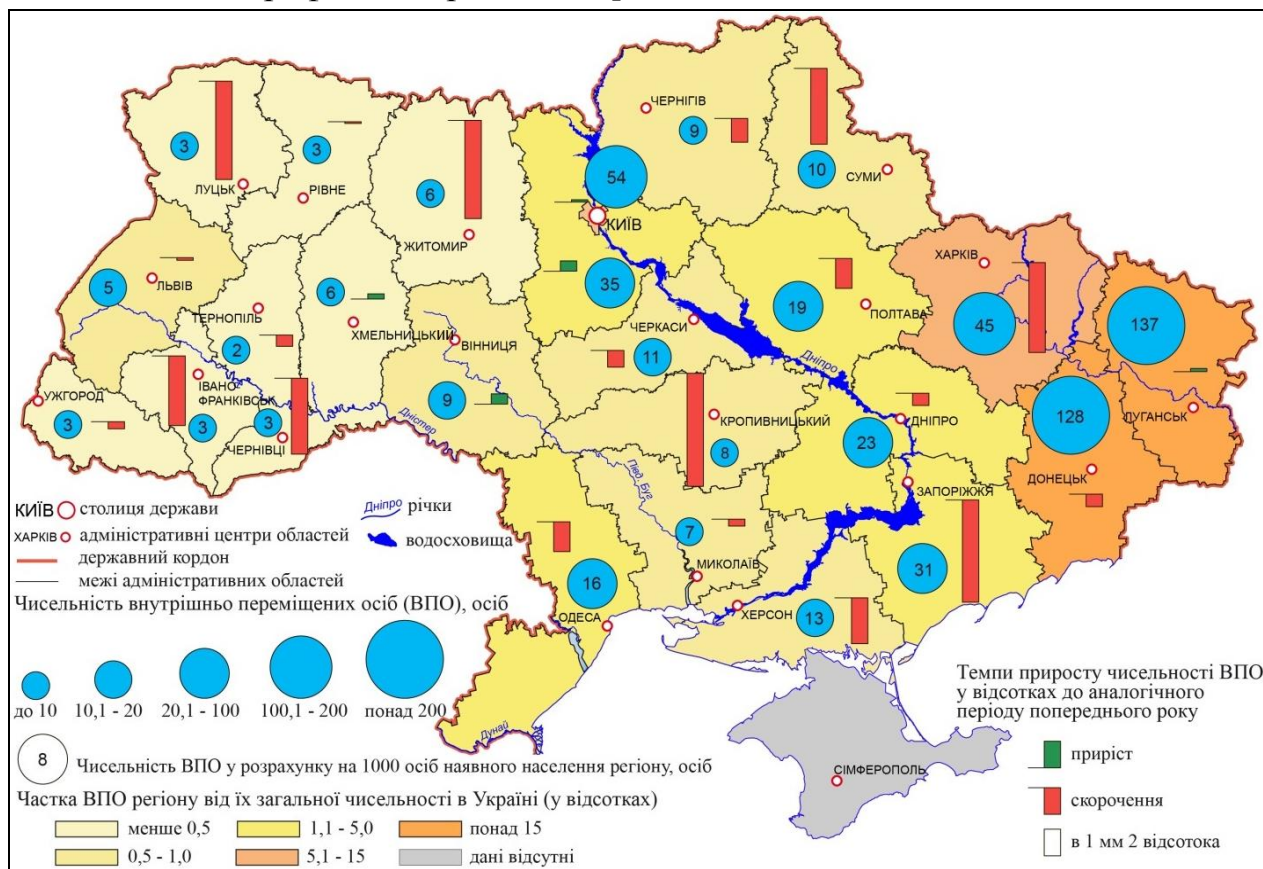

Рис. 2. Просторово-часові особливості ВПО України станом на грудень 2017 р.
(побудовано автором за даними Міністерства соціальної політики України)

За період з 2015 по 2017 рр. суттєво зменшилась чисельність ВПО у Донецькій (на 92310 осіб), Харківській (на 83849 осіб), Запорізькій (на 57991 особу), Дніпропетровській (на 3346 осіб), Полтавській (на 3918 осіб) областях. Такі зменшення чисельності ВПО обумовлені загальними тенденціями зменшення всього населення України внаслідок депопуляції, а також поверненням частини переселенців до місць свого попереднього проживання, внаслідок чого вони втратили статус ВПО, впровадженням Єдиної інформаційної бази про внутрішньо переміщених осіб, яка проводить упорядкування чисельності ВПО, ускладнень з отриманням пенсій та інших видів соціальних виплат [1].

У грудні 2017 року регіони України зберегли свої рангові позиції щодо розміщення ВПО. Лідерами за чисельністю ВПО залишились Донецька (538 тис. осіб, 36,2 % від загальної чисельності ВПО в Україні), Луганська області (296,3 тис. осіб або 19,9 %), м. Київ (157,0 тис. осіб або 10,56 %), Харківська (121,8 тис. осіб або 8,19 %), Дніпропетровська (73,6 тис. осіб або 4,95 %), Київська (61,2 тис. осіб або 4,1 %), Запорізька (54, тис. осіб або 3,64 %), Одеська

(37,5 тис. осіб або 2,5 %) області. За чисельністю ВПО на 1000 осіб наявного населення у регіоні продовжують лідирувати Луганська, Донецька області, м. Київ, Харківська, Київська, Запорізька області.

Найменш привабливими для розміщення ВПО у 2017 році були західноукраїнські області: Чернівецька (2276 осіб або 0,15 % від загальної чисельності ВПО в Україні), Тернопільська (2374 особи або 0,16 %), Волинська (2875 осіб або 0,19 %), Рівненська (3041 особа або 0,22 %), Закарпатська (3429 осіб або 0,23 %) та Івано-Франківська (3429 осіб або 0,23 %) області.

Упродовж грудня 2017 до вересня 2019 рр. на фоні загальноукраїнського зменшення чисельності ВПО позитивний приріст чисельності ВПО спостерігався в: Харківській (на 9648 осіб), Івано-Франківській (на 285 осіб), Чернівецькій (на 168 осіб), Сумській (на 47 осіб), Херсонській (на 19 осіб) областях. В усіх інших регіонах України упродовж зазначеного вище періоду спостерігалось зменшення чисельності ВПО (рис. 3) [4].

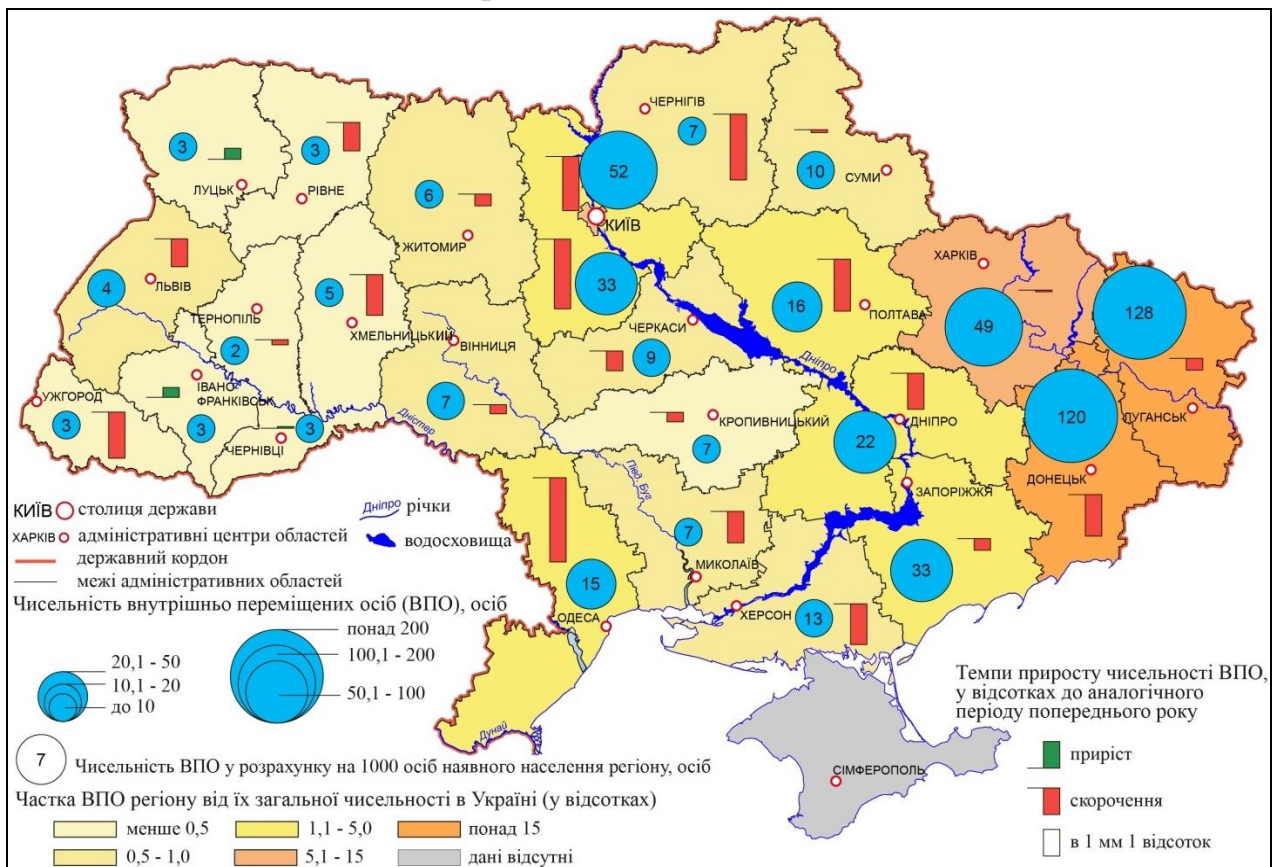

Рис. 3. Просторово-часові особливості ВПО України станом на вересень 2019 р.
(побудовано автором за даними Міністерства соціальної політики України)

Аналізуючи територіальний розподіл чисельності ВПО зазначаємо, що суттєвих змін у частці ВПО за регіонами не відбулось. Незважаючи на тенденцію загального зменшення кількості ВПО упродовж грудня 2017-вересня 2019 рр. на 78647 осіб, у 2019 році ті ж самі регіони України тримають лідерство за чисельністю ВПО, що і у 2017. Найбільша чисельність ВПО у Донецькій (496

тис. осіб, 35,2 % від загальної чисельності ВПО в Україні), Луганській областях (274,7 тис. осіб або 19,5 %), у м. Києві (152,8 тис. осіб або 10,85 %), Харківській (131,4 тис. осіб або 9,33 %), Дніпропетровській (69,8 тис. осіб або 4,96 %), Київській (59,3 тис. осіб або 4,2 %), Запорізькій (55,4 тис. осіб або 3,93 %) областях. Найбільше навантаження ВПО на 1000 осіб місцевого населення у Луганській (128 осіб), Донецькій (120 осіб), м. Києві (52 особи), Харківській (49 осіб), Київській (33 особи) та Запорізькій (33 особи) областях. Найменш привабливими для розміщення ВПО у вересні 2019 року залишаються західноукраїнські області: Тернопільська (2120 осіб або 0,15 % від загальної чисельності ВПО в Україні), Чернівецька (2444 особи або 0,17 % відповідно), Рівненська (3041 особа або 0,22 %), Волинська (3154 особи або 0,22 %), Закарпатська (3369 осіб або 0,24 %) та Івано-Франківська область (3714 осіб або 0,26 %) [4].

Слід зауважити, що наведені статистичні дані не повністю відображають реальний стан внутрішнього переміщення населення, оскільки частина ВПО, які розселились по регіонах України або переселилися до інших країн з певних причин не реєструвалися, а частина тих, хто підтвердили статус ВПО, повернулись до місць попереднього проживання та час від часу перетинають контрольні-пропускні пункти через лінію розмежування з метою отримання соціальних виплат [5].

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи просторово-часові особливості внутрішнього переміщення населення на території України можна зробити наступні висновки. Динаміка чисельності ВПО після різкого зростання, починаючи з червня 2016 року щомісяця поступово зменшується, що обумовлено вдосконаленням системи обліку ВПО, небажанням підтверджувати свій статус, успішною інтеграцією їх у місцеві громади або поверненням до місць свого попереднього проживання. Регіональний розподіл чисельності ВПО свідчить про закономірне зменшення чисельності ВПО від зони воєнних дій. Незважаючи на те, що на початку масового переселення населення з Донбасу більшість ВПО обирали Харківську область як найближчий безпечний регіон для тимчасового розміщення, невирішеність житлових проблем змусили ВПО повертатися на території ближчі до лінії розмежування – підконтрольні Україною частини Донецької та Луганської областей. Відтак, регіонами з високою часткою переселенців є Донецька, Луганська, Харківська області та м. Київ. Загалом, вимушені переселенці орієнтувалися на промислово розвинуті регіони, з більш розвиненими ринками праці, житла та інфраструктурою, більшими можливостями для працевлаштування.

Проведений детальний аналіз просторового розміщення ВПО є основою для прийняття дієвих та ефективних управлінських рішень, пошуку відповідних методів щодо вирішення проблем тих, хто хоче залишатися на територіях пере-

селення чи виїхати до інших регіонів за межами Донбасу, і тих, хто планує повертатися. Потребують додаткових досліджень деякі питання: це стосується, зокрема аналізу зарубіжного досвіду дослідження аналогічних процесів у ряді країн світу.

Література

1. Лібанова М.Е. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України. *Вісник Національної Академії Наук України*. 2014. № 12. С. 15–24.
2. Логвинова М.О. Адаптація теорії “Pull and push” до розміщення внутрішньо переміщених осіб у Харківській області. *Регіон – 2019: суспільно-географічні аспекти*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (Харків, 10-11 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 89-93.
3. Логвинова М.О. До питання про чинники розміщення внутрішньо переміщених осіб зі Сходу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2019. № 10. С. 27–33.
4. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 27.03.2020).
5. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.
6. Niemets L., Husieva N., Sehida K., Krayniukov O., Lohvynova M., Suptelo O. Forced Internal Displacement In Ukraine: Realities, Socio-Economic Problems, Perspectives. *International Business Information Management Conference (33nd IBIMA)* (Granada, Spain 10-11 April 2019). Granada, 2019. P. 3064-3081.

Summary

Lohvynova M.O. Spatio-temporal features of the internal displacement of the population in Ukraine.

The purpose of this article is to conduct a socio-geographical analysis of the placement of internally displaced persons in Ukraine. A spatial analysis of the placement of internally displaced persons indicates the asymmetry of the resettlement of IDPs and their uneven distribution across the territory of Ukraine, which leads to a certain burden on the local population, regional labor markets, pre-school, secondary and higher education institutions, social welfare and protection departments, medical institutions, banking facilities.

The largest number of migrants from the Donbas and their share of the total number of IDPs in Ukraine is inversely proportional to the distance from the zone of Separate areas of Donetsk and Luhansk regions. Regions with a high proportion of IDPs are regions that are geographically close to their previous place of residence and the most economically developed areas in which there are opportunities for employment and rental housing.

IDPs prefer cities than rural areas. Internally displaced persons choose large industrialized regional centers – Kiev, Kharkiv, Dnipro, Odessa, Zaporizhia, Lviv with developed labor markets, great opportunities for finding housing and employment, well-developed infrastructure.

The smallest number of IDPs was observed in the western regions of Ukraine. The fundamental disregard of the western regions of Ukraine for IDPs is related to the remoteness from the war zone, the low level of economic development of these areas and the prevailing agricultural specialization, ethno-cultural features of development, and the like.

It should be noted that the dynamics of the number of IDPs since June 2016 has been gradually decreasing every month, due to the improvement of the IDP accounting system, unwillingness to confirm their status, successful integration of IDPs in local communities or returning to their previous place of residence.

Detailed analysis of the regions where IDPs are accommodated will allow creating effective and efficient managerial decisions, finding methods for solving the problems of those who want to stay in resettlement areas or go to other areas outside of Donbas, and those who plan to return. Some questions require additional research: this concerns, in particular, the analysis of foreign experience in studying similar processes in a number of countries of the world.

Key words: internally displaced persons (IDPs), forced migration, migrants, internal displacement of the population.

УДК 911.373: 332.334

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.3763002

Микитчин О.І., Величко О.О.

АНАЛІЗ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ОСВОЄННЯ ТЕРИТОРІЇ ДРОГОБИЦЬКОГО РАЙОНУ ЗАСОБАМИ ГІС

На основі дешифрування даних дистанційного зондування Землі виокремлено та оцифровано типи сільськогосподарського землекористування в Дрогобицькому районі. За допомогою геоінформаційного моделювання проаналізовано просторовий розподіл сільськогосподарських угідь у відповідності до їх розмірів та типів, зазначено причини такого розподілу. Створена геоінформаційна модель сільськогосподарського освоєння території Дрогобицького району в розрізі адміністративних одиниць дозволила виділити найбільш навантажені у сільськогосподарському плані ділянки району. Аналіз співвідношення земель під ріллею, під паром та під суцесійними процесами показав загальні тенденції сільськогосподарського землекористування в районі в залежності від орографічних умов та розвитку поселенської мережі. Здійснена класифікація адміністративних одиниць району за ступенем розораності та виявлено екологічно нестабільні ділянки з надмірним сільськогосподарським навантаженням, які потребують першочергової зміни структури землекористування.

Ключові слова: розораність, суцесійні процеси, сільськогосподарські угіддя, сільськогосподарське освоєння, геоінформаційне моделювання.

Постановка проблеми. Сприятливі агрокліматичні ресурси України дозволяють вирощувати врожаї практично на всій її території що призвело до значного ступеня сільськогосподарського освоєння (78,2%) та розораності зокрема (54%). За цими показниками Україна значно випереджує інші європейські держави, а за площею сільськогосподарських угідь посідає перше місце в Європі. Проте вагомими показниками сільськогосподарського використання земельних ресурсів є неоправданими за рахунок неефективного господарювання, яке призводить до щораз більшої деградації земель.

В умовах сучасності, при зростанні антропогенного тиску на довкілля, все більш актуальним постає питання оптимального використання земельних ресурсів, яке дозволить виготовляти економічно доцільну кількість сільськогоспо-

Микитчин О.І., Величко О.О., 2020.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

Article Info: Received: April 12, 2020;

Final revision: April 18, 2020; Accepted: April 28, 2020.